

HALACHIC AND HASHKAFIC FOUNDATIONS OF MITZVOT BEIN ADAM LECHAVERO

EMET & SHEKER OU ISRAEL CENTER - FALL 2018

1. רבן שמעון בן גמליאל אומר על שלשה דברים העולם עומד על הדין ועל האמת ועל השלום שנאמר ויכירתי את האמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם

משנה אמת פרק א משנה יח

2. דאמר רבי חנינא: חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת

שבת נה

אמת ושקר - גדרים

3. לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו:

ויקרא יטיא

4. ו לא תנה משפט אביוך בריבך: מדבר שקר תרחק ונסי וצדיק אל-תפחג כי לא אצדיק רשע: ח ושמך לא תקח פי השחר יענן פקחים ויסלף דברי צדיקים:

שמות כג-ד

5. שלא ישמע הדיין טענת האחד שלא בפני בעל דינו... ותנן אמרו שם שהיא אזהרה גם לבעל הדין שלא יטעון גם הוא טענותיו לדיין שלא בפני בעל דינו ... ועל זה נאמר גם כן מדבר שקר תרחק

ספר החינוך מצוה עז

6. ת"ר מנין לדיין שלא יעשה סניגורין לדבריו: תלמוד לומר 'מדבר שקר תרחק'. ומנין לדיין שלא ישב לתלמיד בור לפניו! ת"ל 'מדבר שקר תרחק'..... מנין לתלמיד שיושב לפני רבו ורואה זכות לפני רבו וחוב לעני וחוב לעשיר מנין שלא ישתוק? תלמוד לומר 'מדבר שקר תרחק'.... מנין לתלמיד שרואה את רבו שטועה בדין שלא יאמר אמתין לו עד שיגמרנו ואסתרנו ואבנט משלי כדי שיקרא הדין על שמי. ת"ל 'מדבר שקר תרחק'.... מנין לתלמוד שאמר לו רבו יודע אתה בי שאם נותנין לי מאה מנה איני מבדה מנה יש לי אצל פלוני ואין לי עליו אלא עד ארוד מנין שלא יצטרף עמו ותלמוד לומר 'מדבר שקר תרחק'. האי 'מדבר שקר תרחק' נפקא!! הא דאי שקורי קא משקר ורחמנא אמר לא תענה ברעך עד שקר. אלא כגון דאמר ליה ודאי חד סהדא אית לי ותא אתה קום- חונם ולא תימא ולא מידי דהא לא מפקת מפומך שקרא אפיל חלי אסור משום שנאמר 'מדבר שקר תרחק'

שמועות ל... יי ליסחיס למדבר שקר תרחק

7. תנו רבנן: כיצד מרקדין לפני הכלה? בית שמאי אומרים: כלה כמות שהיא, ובית הלל אומרים: כלה גאה וחסודה. אמרו להן ב"ש לב"ה: הרי שהיתה חוגרת או סומא, אומרים לה, כלה גאה וחסודה!! והתורה אמרה- מדבר שקר תרחק!

כתובות יז

8. מתני' נדרי הבא אמר קונם אם לא ראיתי בדרך הזה כעולי מצרים (ר"ן - ... דקושטא קאמר כיון שראי עפ רב דעביד חייניש דגזיס כבי כ"ג)

נדריים כד

מוזר לשנות ספני השלום

9. ... והאמת והשלום אהבו
זכריה חייט

10. תנו רבנן: כיצד מוקדין לפני הכלה? בית שמאי אומרים: כלה כמות שהיא, ובית הלל אומרים: כלה נאה וחסודה. אמרו לחן ב"ש לב"ה: הוי שהיתה חגיגת או סומא, אומרי לה, כלה נאה וחסודה? והתורה אמרה: לשמות כ"ג מדבר שקר תרחק; אמרו להם ב"ה לב"ש: לדבריכם, מי שלקח מקח רע מן זשוקה, ישבחנו בעיניו או יגנונו בעיניו? הוי אומר: ישבחנו בעיניו, מכאן אמרו חכמים: לעולם תהא דעונו של אדם מעורבת עם זכריות.
כתובות יז.

11. כמות שהיא - לפי יופיה והשיבוטה מקלסין אותה
רש"י שם

12. כלה כמות שהיא - ואם יש בה מוס ישחקו ולא ישכחנה. אי נמי ישכחנה בדבר נאה שיש בה כגון צניעות או נדידה אם הם יפות ונ"י אומרים ישכחנה לגמרי דכשמזכירין מה שיש בה נשכח מכלל דשאר לגמרי!
תוספת שם

13. ישבחנו בעיניו או יגנונו בעיניו. פירוש דכל שהוא מפני דרכי שלום אין בו משום מדבר שקר תרחק
ריבא כתובות יז.

14. וא"ר אילעא משום רבי אלעזר בר' שמעון מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום, שנאמר ובראשית (א) אביך צוה וגו' כה תאמרו ליוסף אגא שא נא וגו. ר' נתן אומר: מצוה, שנאמר (שמואל א טו) ויאמר שמואל אידך אלך ושמע שאגל והרגני וגו. דבי רבי ישמעאל תנא: גדול השלום, שאף הקדוש ברוך הוא שינה בו, דמעיקרא כתיב ובראשית יז ואדוני זקן, ולבסוף כתיב ואני זקנתי
יבמות סה

15. בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנו במליהו: במסכת, ובפוריא, ובאושפיזא
בבא מציעא כג.

16. או שהביא שלום בין אדם לחבירו וחויסיף וגרע כדי לחבבן זה לזה הרי זה מותר
רמב"ם הלכות גולה ואגדה פרק יד הלכה יג

17. ולענין מה-להשיב אם שואלו מה דבר פלוני אודותו, תלוי בזה - אם יש לו עצה להשיבו באופן שלא יהיה לו שקר גמור, וגם לא יהיה רציפות, ישיבהו באופן זה ולא יוצא שקר מפיו. ואם הוא מבין שחבירו לא יקבל זה לתשובה מותר לומר שקר גמור מפני השלום
חפץ חיים הל' רכילות אה

18. הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום - פירשו באבות דרבי נתן, כיצד היב אהרן אוכז שנים, כשהיב רואה שני בני אדם מתקוטטים כיב הונך לכל אחד מהם שלא מדעת חבירו ואומר לו, ראה חברך איך הוא מתחרט ותכב את עניו על שחטא לך והוא אומר לי שפגמתיך שתתחול לו, ומתוך כך כשהיו פוגעים זה בזה היו מנשקים זה את זה
ר' עובדיה מברטנורא מסכת אבות פרק א משנה יב

19. קפא: החלק הרביעי - המשקר בספור הדברים אשר שמע ומחליף קצתם במתכין, ואין לו תועלת בשקריו ולא הפסד לזולתו, אבל כה משפטו מאהבתו שקר מדבר צדק גדול מאד ענשו בעו פניו ואחבונו השקר, וכבוד עונו, כי יאהבוו לבלי תועלת. וזה החלק התירוהו לקיים מצות חרישת טובה ושלום
ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער ג

אמת ושקר אף רמאים

20. יח ויכלא אל-אביו ויאמר אביו ויאמר תגני מי אתה בני. יט ויאמר יעקב אל-אביו אנכי עשו בְּכֹרֶךָ עֲשִׂיתִי כְּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי: קוים נָא שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּילִי כַעֲבוּר תִּבְרַכְנִי נִפְשָׁךְ:

בראשית כו-יט

21. אנכי עשו בכורך - חנכי כמביח לך, ועשו כוח בכורך

רש"י בראשית כו יט

22. החוא ארמאה דהוה סליק ואמל פסחים בירושלים אמר כתיב כל בן נכר לא יאכל בו כל ערל לא יאכל בו ואנא הא קאכילטא משופרי שופרי אמר ליה רבי יהודה בן בתירא מי קא ספו לך מאליה אמר ליה לא כי סלקת להתם אימא להו ספו לי מאליה כי סליק אמר להו מאליה ספו לי אמרו ליה אליה לגבוה סלקא אמרו ליה מאן אמר לך הכי אמר להו רבי יהודה בן בתירא אמרו מאי האי דקמן בדקו בתריה ואשכחיהו דארמאה הוא וקטלוהו שלחו ליה לרבי יהודה בן בתירא שלם לך ר' יהודה בן בתירא דאת בניצובין ומצודתך פרוסה בירושלים

פסחים ג

23. נודרין להרגין ולחרמין ולמוכסין שהיא תרומה אע"פ שאינן תרומה שהן של בית המלך אע"פ שאינן של בית המלך.....

24. היכי נדרו א"ר עמרם אמר רב באומר יאסרו פירות העולם עלי אם אינן של בית המלך. כיון דאמר יאסרו איתסרו עליה כל פירי עלמא! באומר היום. אי דאמר היום לא מקבל מנייה מוכס. באומר בלבו היום ומוציא בשפתיו סתם ואע"ג דסבירא לן דברים שבלב אינן דברים לגבי אונסין שאני

נדרים כו - כח.

25. מתני' השוכר את האומנין והטעו זה את זה..... וכל דבר שאבד וחזרו בהן - מקום שאין שם אדם שוכר עליהן או מטען

משנה, בבא מציעא עה:

26. כיצד מטען? אומר להן סלע קצצתי לכם באו וטלו שתיים.

בבא מציעא עה

27. בת חמוה דרב פפא נפלה לפני יבם שאין הגון לה. אתא לקמיה דאביי. אמר ליה חלוץ לה ע"מ שותפן לך מאתים זוז. לבתר דחלוץ לה אמר לה זיל הכ ליה. אמר ליה משטוה אי בך עבדת ליה. מי לא תניא ורזי שהיה בורח מבית האסורין והיתח מעברא לפניו ואמר ליה טול דינר והעבירני אין לו אלא שכרו.

יבמות קי

28. יש תמהים איך יעקב שהיה צדיק וירא אלוקים דבר שקר! ואין זו תימה. כי יודע היה יעקב כי וזא ראוי לברכה יותר מאחיו.... והחליף וזדברים במקומות כאלה אינן גנאי לצדיק.... וכן אברהם ויצחק אמרו על נשותיהם אחותי היא ולא נקראו בעבור זה דוברי שקר.... וכן יעקב לקבל ברכת אביו אם שינה דברו לא היה בעבור זה דובר שקר.

ר"ק שם

29. ובכל אלו שזויתרו חכמים לשנוחז אם יוכל לעשות שלא לשקר הוא טוב יותר ממה שישקר. כגון אם שאולים לו: יודע אתה מסכתא פלוניו? ישיב וכי אתה סובר שאני יודע?! ואם יוכל לסלק השואל בענין שלא ישקר הוא טוב יותר

אורחות צדיקים סוף שער כ"ב

30. אמר רבא: מריש וזוהו אמנא ליכאקרי יטוא בעלמא אמר ליה הווא מרבין וריב טבות שמיה, ואמרי לה רב טביומי שמיה, דאי הוה יתבי ליה כל חללי דעלמא לא הוה נמטי בדביותיה: אמנא חדא אקלעני להחרא אתרא, וקושטא שמיה, ולא הוה משני בדבוריהו, ולא הוה מוית איניש מהתם ולא דינניה נטיבי איתתא מיהון, והוה ליה תרתין בנין מינה. וימא חד הוה יתבא דביותהו וקא וויפא רישא, אתאי שיבבתה טרפא אדשא טבר: לאו אורח ארעא, אמר לה: ליתא הכא. שכיבו ליה תרתין בנין. אתו אינשי דאתרא לקמיה, אמרו ליה: מאי האי אמר להו? הכי הוה מעשה. אמרו ליה: במטותא מינך, פוק מאתרין, ולא תגרי בהו מותגא בהנך אינשי.

סנהדרין צו

31. א"ר סימון בשעה שבא הקב"ה לבראת את אדם הראשון, נעשו מלאכי השרת כסידים כיתים, וחבורות חבורות, מהם אומרים אל יברא, ומהם אומרים וברא, הה"ד (תהלים פה) חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו, חסד ואומר יברא שהוא גומל חסדים, ואמת ואומר אל יברא שמוטו שקרים, צדק ואומר יברא שהוא עושה צדקות, שלום ואומר אל יברא דסליה קטטה, מה עשה הקב"ה נטל אמת ותשליכו לארץ הה"ד (דניאל ח) ותשלך אמת ארצה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבון העולמים מה אתה מבזה תכסיס אלטיכסייה שלך, תעלה אמת מן הארץ, הודא הוא דכתיב (תהלים פה) אמת מארץ תצמח

בראשית רבה פרשה ח"ה ה"ה א"ר סימון

32. וא"ר ודא לא לימא איניש ליטקא זיהונא לך מידי ולא יהיב ליו: משום דאתי לאגמוריה שיקדא שניא למדא לשונם דנב שקר

סוכה מג

33. *לכל האמת לברש לכאן יסוד גדול
ספחה היאמה, דמה לחלל נשתיק על
ושמך לא אדך במרעו גר ותנח
אמלקו: האמתו. ויחד הדבר הוא.
שגם האמת צריכה קשקש לפי השבון.
שגרי לסגול אם האמת הנכרך מתחבא אל
שפתן, והשודדף שחשבו אצור שמכין
לדודף שראובן מתחבא אלול וששום שיהיה
חזנה לשקר, הכי זה אסור יקראו אל
הדא הלענבב: מהו לאדם להשפיש בידו
החריפה כדי להשיג מה שביקש, והיה לוי
הגלל על ידם עקש חפלה ונחלים יח
בגדין, הנשחש בה ליד השודדוף עם
רשעי טמאק אצור של עשו, להשפיש אין
גטט שישפיש בידו חשלה השפישות
המחה לכין זו. כפי השודף והשטה, שיהיה
פניה ופניה שפיהם אל יעקב אבינו מיין זה
כלל שודדף למשה של יחזק אמת ליעקב.
לחזמה: כל ענין פיהל והקלחה שיעשה
יעקב כדי לחלל את צאנו בידו היפיהו
של לבן, מה שיקרא יעקב לעשו: כי אשר
צבא לא אצור שיעדה, כלומר שיהודף את
פניו מפני בודף חרמה, חמילי למוסר מה
הלכה לחזק: שיעוד לאדם לחזק את
לגמו מן הברך לפחושש פטט, פניה
יעקב והקט, שכתומה שוכנו בני יעקב
שאנשי שכם וילישו את צמחם ויחלו
לחזק אותם, כל זה גמט נטרי הנקט עם
רשעי חרמה ואינו נראה כלום פמפחד של
יעקב בסגול השטה.*

7 ב"ה י"ב. צרלי ישרלי צני חיהו
בנינו כמתחנה
הנה חזיל נעודה זהו רף כיה צ"ה
כיש את נשבת ביש ישרה חסדו חמב
כיש את ספר טרשיה בשם יסרי הישרי.
היחד הדבר הוא, כי כפין שפט חיו קדט
מאן חזרו, איה מוסיק חרו האין עליהם
לחזמה, אלא שהוא משום אשר עשה
זמלקים את חסדו ישרי וקולח וי לכ"מ.
הם קיימו את כל חמורה אמיל קדט נדונה
פיהם שודא יודך הישרה כמתחנה חרמ.
ופיש שפיה ושיק (ויקרא רב טרש ט
אם ג"ן שודף ארץ קדשה לחדת, חמשה
ישנם חרקים שגיים מוכים בשל חמשה,
אכל יודך ארץ כה לאדם שיהיה שחורקל,
ולכן חמשה שפיש את חמורה שגיי שוכים
כי הוא שודף חמשה של חמשה נקרא
ישרים. ולפי חמלה חמשה על יעקב
אבינו, שכמחה מה שיעשה לשלל את חמורה
זהו רחוק מן הישרה: הכי קדו שמו יעקב
ועקבי זה חמשה, ומה עם יעקב אבינו
שגלי חמרה חק אמר ליעקב חמלה [פסוק
דף ביד ע"א] ודש עליו חמשה לא ואל על
לשונה, ואיך חמשה נקט יעקב כהן בודף
החמיה נקטתה לחמורה

אמת ליעקב - ר' יעקב קמניצקי, בראשית כ"ב

The 3 major principles of אמת ושקר:-

1. It's the message that matters - *technically true but misleading = SHOKER*
technically untrue but not misleading = EMET
2. מותר לשנות מפני השלום - *personal hatred and machloket is a SHOKER, so 'lying' to bring shalom is EMET*
3. You can lie to stop the cheater. - *IF you know you are 100% correct*